

Bu gün dialoq müasirliyin ciddi çağırışlarından biridir. Dialoq problemi bəşəriyyətin öz tarixi inkişafının bütün mərhələlərində qarşılaşdığı əbədi problem kimi müasir dövrdə yeni səsənmə və xüsusi aktualıq qazanır.

Məlumdur ki, qloballaşma şəraitində dialoqun alternativiyə yoxdur. Eyni zamanda dəyişən mədəni kontekst onun qurulma formalarını və mədəniyyətlərin dialoquna yerinə diqqətli cəlb edir.

Müasirliyin sosio-mədəni çağırışları dialoq mədəniyyətinin formalaşmasını aktuallaşdırır. Dialoq mədəniyyəti ilk növbədə kommunikasiya prosesinin etik aspektlərini nəzərdə tutur. Bu isə, etik münasibətlərin inkişaf etdiyi dialoq məkanının aradanırlmasına ehtiyac olduğunu göstərir.

Dialoqun mədəniyyəti dialoqun fəlsəfəsini ehtiva edir. Martin Buberdən tutmuş Mixail Baxtine qədər "dialogizm" ideyaları, "dialoq fəlsəfəsi" əsasında yaranan Emmanuel Levinasin "başqılıq" konsepsiyası bu baxışın əsası ola bilər.

eyni zamanda müxtəlif təfəkkür mədəniyyətlərinin qarşılıqlı təsir forması kimi şərtləndir. Bu müstəvidə, yəni fəlsəfədə monoloq və dialoq müstəvisində müxtəlif fəlsəfələrin, müxtəlif fəlsəfi ənənələrin, fəlsəfi təfəkkür tərzlərinin dialoqu nəzərdə tutulur. Bu isə ümumi əsasların axtarışı yolu ilə tolerantlığı şərtləndirir.

Tolerantlıq və "Başqası" müasir dövrün aktual məfhumları arasındadır.

Tolerantlıq müasir cəmiyyətin əsas universal dəyərlərindən biri kimi cəmiyyətin bütün sahələrində müşahidə olunan qlobal sosio-mədəni problem statusunu qazanıb. Və müasir dövrdə onun rolu ümumiyyətlə universal dəyərlərlə rəftar qaydalarının əhəmiyyətinə qədər artır.

Tolerantlıq ictimai təşkilatın bütün sə-

monova V.A. "Мультикультурализм: разноеобразие и множество").

Tolerantlıq yüksək mədəniyyətin nəticəsidir. Tolerantlıq məsələsi müəyyən cəmiyyətin mədəni ənənələrinə də əsaslanır.

Azərbaycanın çoxmədəniyyətli əhəmiyyəti onun multikulturalizmin əsas tarixi məkanlarından biri olduğunu deməyə əsas verir.

Son illər dialoq və multikulturalizm sahəsində keçirilən tədbirlərin bir çoxuna Azərbaycan ev sahibliyi edib. 2008-ci ilin dekabrın 2-3-də Bakıda keçirilmiş konfransda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev nitqində müxtəlif mədəniyyətlər və sivilizasiyalar arasında dialoqun inkişafını nəzərdə tutan "Bakı Prosesi" təşəbbüsünü irəli sürmüşdür.

Bu il beşinciisi keçiriləcək Beynəlxalq Humanitar Forum ənənəvi olaraq Bakıda keçiriləcək və dialoq, tolerantlıq və multikulturalizm mövzularında seksiyaları ehtiva edir.

DIALOQUN FƏLSƏFƏSİ VƏ MULTİKULTURALİZM

Fəlsəfənin dialoqun qurulmasında böyük rolu var. Eyni zamanda dialoqun da öz fəlsəfəsi var. Fəlsəfi kontekstdə dialoq daha geniş mənə qazanır və yalnız mədəniyyətlərin dialoqu haşiyəsindəndən çıxır.

Dialoq fəlsəfəsi tolerantlıq, mədəniyyət və fəlsəfənin qarşılıqlı münasibəti, ünsiyyət prosesinin etik aspektləri, elmlərarası dialoq, o cümlədən fənlərarası dialoq, gender problematikası və s. kimi tərkib hissələrini ehtiva edir.

Müasir dövrdə dialoqun fəlsəfəsi prizmasında kommunikativ etika (ünsiyyət etikası) aktuallaşır, çünki intermədəni və yaxud transmədəninin mərkəzində etika vardır. Etika "bütün mədəniyyətin ilk şərti" hesab edilir, o "Mədəniyyətdən əvvəl"dir. (Bax, Shankman S. Other Others: Levinas, Literature, Transcultural Studies, State University of New York Press, 2010; Shankman S. Rembrandt's The Sacrifice of Isaac, Abraham's Suspended Knife, and the Face of the Other // International Journal of Cultural Research, № 1 (2), 2011, pp. 66-67).

Etik, milli mədəniyyətlərin, alt mədəniyyətlərin polifoniyası müxtəlif yaranma xassasına, müxtəlif təşkilat və fəaliyyət üsullarına görə yeni mədəni kontekstdə leqitimləşir. Mədəni plüralizm siyasəti etno-lingvistik və etno-dini qrupların arasındakı "dialoq"un təşviqində və həm də təbiiyyət etnik mənsubiyyətdən üstün olan ümumi kommunikasiya məkanının formalaşmasında görülür. Bu zəmində, "fərqli mədəni mövqeyin və bəlkə də müxalifətin real, "natamam problem, "özgənin həqiqəti" kimi anlaşılması və buna görə də özünün "doğma" həqiqətinin açıq, tamamlanmamış kimi başa düşülməsi" ön plana çıxır (Bax, Mamonova V.A. "Мультикультурализм: разноеобразие и множество").

Hər dialoq, o cümlədən fəlsəfi dialoq "Mən - Başqası" antitezəsi əsasında qurulur.

Mədəniyyət nöqtəyi-nəzərindən "özünü" - "başqasını" münasibətləri qarşılıqlı əlaqənin əsasıdır.

"Постмодерн и мультикультурализм: междисциплинарный дискурс" (Postmodern və multikulturalizm: fənlərarası diskurs, Bakı, 2015) adlı kitabımızda qeyd etdiyimiz kimi, etnik, milli, altmədəniyyətlərin çoxsəliyyəli (polifoniyası) dialoqu sadəcə müxtəlif mədəniyyətlərin deyil,

viyyələrində birgə insan həyat fəaliyyəti təşkil edən ən vacib ictimai-mədəni təsir və qarşılıqlı əlaqələrdən biri kimi təqdim edilir.

Tolerantlığın xüsusiyyəti odur ki, ona ehtiyac hər dəfə fərqlər, ziddiyyətlər, müəyyən meyarlara görə təzahürəlin bənzəməmək məqamlarından bəhs edildikdə yaranır. "Başqası"na qarşı tolerant olmanın əsasında fərq ideyası prinsipli əhəmiyyət qazanır.

Tolerantlığın sisteminin əsasında fərqlərin bərabərliyi prinsipi dayanır. "Başqa" və yaxud "Başqası" tolerantlıq üçün təbii və orqanik mühitdir, bu başqalarını razılıq, anlama və əməkdaşlıq əsasında qəbul etmək və onlarla əməkdaşlıq etmək hazırlıqdır. "Başqası" müqayisə və üstün gəlmə tələb etmir, varlıq keyfiyyətinin ayrılmaz seçiyəvi xüsusiyyəti kimi çıxış edir, hansı ki, olmadan nə fərdi, nə də ictimai inkişaf mümkün deyildir.

Qarşılıqlı tolerant münasibət "Başqası"ni başa düşməyi nəzərdə tutur. Tolerant təfəkkür fərqlərin mövcudluğunun adı varlıq kimi qəbul edilməsidir, halbuki, dialoq özünü özünün ziddi ilə qəbul etməsidir.

Müasir dövrdə mədəniyyətlərin artan qarşılıqlı təsir tendensiyası "özününkü" və "özgənin" arasında fərqlərin silinməsinə gətirib çıxarır.

Multikulturalizm Özgənin konseptuallaşmasının paradigmatik əsaslarının tədqiqi ilə sız əlaqədardır. Dialoq xüsusi ünsiyyət növü kimi "Özgə" fiqurunu ehtiva edir.

"Özgə"ni sadəcə "başqa"sına (Bax, Nizamova L.R. "Мультикультурализм") çevirən multikulturalizm konteksti hər bir mədəni vahidən ictimai yaşama mühitinin mental şərtlərinə hörmət nəzərdə tutur (Bax, Посадкеий А. "Плюралистическое общество в условиях неоконсервативной волны").

Bu gün mədəni plüralizmin yaradıcı potensialının reallaşması müxtəlif, o cümlədən alternativ ənənələrin dialoqunda görülür.

Müasir çox mədəniyyətli məkanda multikulturalizmin xüsusiəti aktuallaşır. Multikulturalizmin əsasıni tolerantlıq təşkil etdiyi üçün onun həyat tərzinə çevrilməsi tolerantlığın inkişafına bağlıdır.

Dünyaəgörüşü kimi multikulturalizm mədəni "başqılıq"a qarşı tolerantlığı, dözümlülüğü nəzərdə tutur. (Bax, Ma-



Roida Rzayeva
AMEA Fəlsəfə və Hüquq
İnstitutunun elmi işlər üzrə
direktor müavini,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Bakıda III Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu isə 2015-ci ildə mayın 18-də baş tutub. Xatırladaq ki, Cənab Prezidentin 2011-ci il 27 may tarixli fərmanına əsasən Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu iki ildən bir keçirilir. Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumunun birincisi Bakıda 2011-ci il 7-9 aprelində keçirilib. Bu forumun çərçivəsində "Müasir dünyada mədəniyyətlərin müxtəlifliyi və dialoq fəlsəfəsi" mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilib. II Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin himayəsi ilə "Çoxmədəniyyətli dünyada sülh şəraitində birgə yaşama" şüarı altında 2013-cü ilin 29 may - 1 iyun tarixlərində Bakıda keçirilib.

Bakı (Azərbaycan) belə mötəbər tədbirlərin keçirilməsi üçün artıq ənənəvi bir məkana çevrilmişdir. Əlbəttə, bunun həm coğrafi, həm tarixi, həm də mədəni əsasları vardır, çünki əsrlər boyu Azərbaycan tolerantlıq nümunəsi göstərən, milli və dini dözümlülük Azərbaycanada yüksək səviyyədədir.

Bu məsələdə Azərbaycanın təcrübəsi, dini və etnik tolerantlıq multikulturalizmi üçün daima münib şərait yaratmışdır.

Bu gün Azərbaycanda multikulturalizm - həyat tərzidir (Bax, Prezident İlham Əliyev 2014-cü il oktyabrın 2-də IV Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumunun rəsmi açılış mərasimindəki nitqi) və dövlət siyasətinin bir xəttini təşkil edir. Müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin inkişaf etdirilən bir siyasətinin əsası Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuşdur.

(Davamı 6-cı səhifədə)

DIALOQUN FƏLSƏFƏSİ VƏ MULTİKULTURALİZM

(Əvvəl 5-ci səhifədə)

Azərbaycan dünyanın tanınmış multikulturalizm mərkəzlərindən birinə çevrilib.

Multikultural ənənələrin təcəssümü olaraq multikultural siyasət çərçivəsində bir sıra addımlar atılmışdır.

Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı ilə 2014-cü il fevralın 28-də Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üz-

rə Dövlət Müşavirliyi Xidməti təsis edilib.

2014-cü il mayın 15-də isə ölkə başçısının fərmanı ilə Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi yaradılıb.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 11 yanvar 2016-cı il tarixli Sərəncamı ilə 2016-cı il ölkəmizdə Multikulturalizm ili elan olundu.

Son olaraq qeyd etmək istədik ki, tolerantlıq müasir mədəniyyətin formalaşmasının şərti kimi çıxış edir. Hər hansı ictimai

tolerantlıq fərdi tolerantlıqların cəmidir, bu isə insanlar arasında fərqlərin silinməsinə deyil, bu fərqlərin öz nadir fərdiyyətində bərabər olaraq qəbul edilməsinə gətirir. Birgəyaşayış modelinin tətbiq olunma forması isə multikulturalizmdir.

Qeyd edilən kontekstdə multikulturalizm "mədəni müxtəliflik" və "mədəniyyətlərarası zənginləşmə" üsulu kimi çıxış edir. Dəyişən mədəni kontekstdə dialoq cəmiyyətdəki yeni hadisələrə refleksiyaadır. Bu baxım bucağın-

dan dialoqun aktuallığı onun bu gün müasirliyin ciddi çağırışı kimi çıxış etməsi, onun çoxölçülülüyü ilə bağlıdır. Beləliklə, biz bu gün qarşılıqlı əlaqənin yeni fəlsəfəsindən bəhs edə bilərik.

Tarixən yaranmış müxtəliflik müasir transformasiyalar kontekstində qarşılıqlı əlaqə və anlaşılmanın yeni fəlsəfəsinə ehtiyacı şərtləndirir. Bugünkü multikultural şərait dialoqu nəzərdə tutur, multikulturalizm özü isə qarşılıqlı əlaqənin yeni fəlsəfəsi kimi qiymətləndirilir.